

Arribillagatarren kantu kaiera

Loti ederra beti kantuz

1916an, lumaren burdin kirrinka isildu zenean, koadernoaren orriak horituz joan ziren, iduri betiko lo. Baina Arribillagaren kantu kaiera iratzartu dute. Senpereko loti ederra liburu moldean berpiztu da: XIX. Mendeko kantu ahantziak, Musumieleniako Marcel Arribillagaren kantu kahiera.

ITZIAR MADINA

Argazkiak: Halsa Elkartea

SENPEREKO Musumielenia etxeko Arribillaga familiaren ondorengo zuzenetan, azkena da Marie-Jeanne Arribillaga-Mauchamp, Marcel Arribillagaren bost ilobetan gelditzen den bakarra. Marie-Jeanne adin handiko emaztea da engoitik. Amets artean bezala baieztatu digu “bai, plazer handia” sentitu duela jakin duelarik liburua plazan dela. Baitaki hortaratzeko, hainbat esku eta bi mende elkarlotu behar izan direla.

Marcel Arribillaga Musumielenia St Pée s/r Nivelle. Hala dio Marcelen kaierak. XX. mende hasierako eskolako idazkera zaindua, denboraren desafiatazaila da estalki ilunen azpian. Bere lehen orrietan zut lerrook darakuskien Musumieleniako koadernoak ehun urte bete berri ditu. Senpereko karrikaren eta baserriaren mugan bizi izan den etxea da Musumielenia, Urdazuri ibaiaren ondoan. Han zen ahotik belarrira, belarritik lumara, Arribillagatarren kaiera mamitzen joan, dozena erdi bat urtez ehun kantu pasa bere baitaratzerraino. Marcel Arribillaga, Marie-Jeanne osaba,

Eserita, Antonio Arribillaga eta Marianne Messanges gurasoak. Haien seme-alabak ezkerretik eskuinera: Mari, Marcel (kantu kaieraren jabea), Jan Battitt eta Maixan Arribillaga.

lau anaia-arrebetan hirugarrena zen, ofizios laborari. Bertsozalea eta kantari fina, bestalde. Anaia Jan Battitt, Marie-Jeanne aita zena rekin abestuz jetzi ohi omen zituen behiak. Eta Arribillagatarrek ez bide zuten lau patako marrumalaria publiko bakarra. Horietan ziren jakin gabe, kaieraren lehen printze salbatzaileak. Kantu herrikoia agor-

tu zeneko eguna jin baitzen, jin ere, Lapurdin nola Euskal Herri osoan hala Senperen. Baina memoria kolektiboaren zoko batean gelditu zen behiala, Musumieleniak ereserki bilduma bat eman zuela. Barnean trumilka abesti zituela, bertsoaldi labur ala luze, trufazko, moral oneko, amodiozko ala gerlako oroitzapeneko. Zaharrenek gogoan zituzketen Arribillaga anaien ahots ederrak. Besteek misteriozko koaderno. Belaunaldiz belaualdi. Inork ez zezakeen erran alta, XXI. mendeak ernaraziko zuela modernitatearen musuak lokarrarazia.

Ustez galdu zena

XIX. Mendeko kantu ahantziak, Musumieleniako Marcel Arribillagaren

kantu kabiera liburuaren aitzin-sola-sean Piarres Xarriton *Ebulatei* gogoratzen da “ene lagun ona Xarles Arribillaga, gutarik urrun zendu zelarik Bordeleko eskualdean, neu ibili nintzela, Xarlesen arreba (Marie-Jeanne) berak gomendaturik, baina debaldetan, kantutegi hori, hatz ez behatz nehon ezin atzemanetz”. Liburua plazaratzen

lagundu duen Hatsa elkarteko kide den Auxtin Zamorak oroitarazi duenez, “Musumieleniako familiak bazekien liburuxka Xarlesen eskutan zela, baina bera zendu zelarik, nehork ez zuen asmatu, Lafitteri utzi izan zekiokela”. Eta Xarritonek aitortu du, uste izan zuela “ez zela Arribillagatarren kaiera Barbier ala Borotra xuri-xurien kantu guztiak zeuzkana nehondik nehola uztaiztar apaiz ameslari gorriaren eskutara erori ahal izan”. Usteak erdia ustel.

Marcel Arribillaga, ofizioz laborari. Bertsozalea eta kantari fina, bestalde. Anaia Jan Battittek abestuz jetzi ohi omen zituen behiak

Xarles Arribillaga Uztaritzeko seminarioan ikasketak egindakoa zen, nor eta Aita Piarres Lafitteren zurkaizgo pean. Frantses irakasle bihurtu eta Bordeleratu zen. Senpere Musumielenian, aitaren sortetxean, osaba Marcel hiltzean baina, Xarles euskaltzaleak ez zuen dudatu: burdinazko lumaz *Marcel Arribillaga Musumielenia St Pée s/r Nivelle* idatzia zeukan koaderno bereganatu zuen. Haatik, 44 urte zituela, hil zen Xarles Arribillaga 1969an. Senpereko hainbat etxe, hainbat esku idazle eta belarri xaramelazale ezagutu zituen liburuxkak Girondako bere erbeste laborra amaitu zuela ez zuen inork jakin. Hatsa eta Oxtikenea elkartean lanari esker dakigu gaur, Piarres Lafitte euskaltzainak kaiera horren barnean aurkitu kantu zenbait, ziren bezala erabili zituela, *Xaramela*, *Kantuz* eta *Kantu kanta kbantore* kantutegietan nabarmenki ezarriarik. Hitz batez, Musumieleniako paretak dardarazi zituzten, mende bat berantago ezin ezagunago eginen ziren Euskal Herriko hainbat abestik, *Adios ene maitea*, *Intxaunpeko alaba*, *Itsua eta sastrea*, *Zazpi eibera baditut* edo *Ziburutik Sarara*, eta gehiagok ere.

Dena dela, izan Jean Barbier “xuri-xuri” ala Lafitte “ameslari gorri”, apaizek, XXI. mendeak eta euskaltzaleatasunak galtzetik begira-

Atzoko kantuen gaurko maitaleak

XIX. Mendeko kantu ahantziak, Musumieleniako Marcel Arribillagaren kantu kahiera berreskuratzen lagundu duten printzeetan nabarmentzekoak, Hatsa eta Oxtikenea Senpereko elkarteak dira. Liburuak frogatzen du abesti zaharren bilaketa amaituzat ematea zaila dela. Urteetan apalategi ala ontzi zokoratueta bildurik dauden dokumentuak badaitezke, Senperen, ala auzo herrietan, nork errauts artetik jalgi zain. Ikusmolde hortakoa da Auxtin Zamora, baina zuhurtzia behar dela badaki: “Etxez etxe behar da ibili. Kasik atek bortxatu, manerarekin gero! Ez baita erraz, etxeetako intimitatean sartzea. Astia anitz eskatzen du horrek. Behar zaie jendeeri luzaz mintzatu, beharbada, noizbait erranarazi arte: ‘A! Bai! selauruan badugu bai, zerbait aspaldikoa!’”. Ohargarri da Hatsa eta Oxtikenea elkar-tekoek jadanik hiru aldiz atzeman dutela “zerbait aspaldiko”, Lapurdiko kantutegiaren aberasgarri. 2001ean, *Senpereko kantu xaharrak* izan ziren eta 2006an *Sara, Senpere eta Azkaingo atzoko kantuak*. Aurten, *XIX. Mendeko kantu ahantziak, Musumieleniako Marcel Arribillagaren kantu kahieraren* aldi izan da. Kantaraziko duten hurrengo loti ederra zein izan den, geroak erranen.

Panpi Zamora, Marie-Jeanne Arribillaga, Auxtin Zamora, Mixel Arribillaga eta Mixel Mendiboure.

tu liburua da *XIX. Mendeko kantu ahantziak, Musumieleniako Marcel Arribillagaren kantu kabiera*. Berriki Euskaltzaindiak atzeman du Lafitterek 1985ean utzi fondoa digitalizatzerakoan. Zamorak hala dio: “Pentsa dezakegu holako kantutegi baten atxikitzeak nonbait, kontzientzia baten ardatza segitu duela. Ohartuz, gure garaian ere, Arribillaga familia euskarari oraino atxikia dela, ikusiz Barbierrek euskal funtsari zion atxikimendua, jakinez Piarres Lafitte zer aditua zen euskal kulturari, bai, atxikimendua agertzen dela ez da dudarik. Bestela aspaldi, zaharkeri inutila bezala, kantutegi hori asko etxetan zikindegira jaurtikia izan den”.

Gerlako eta amodiozko kantak

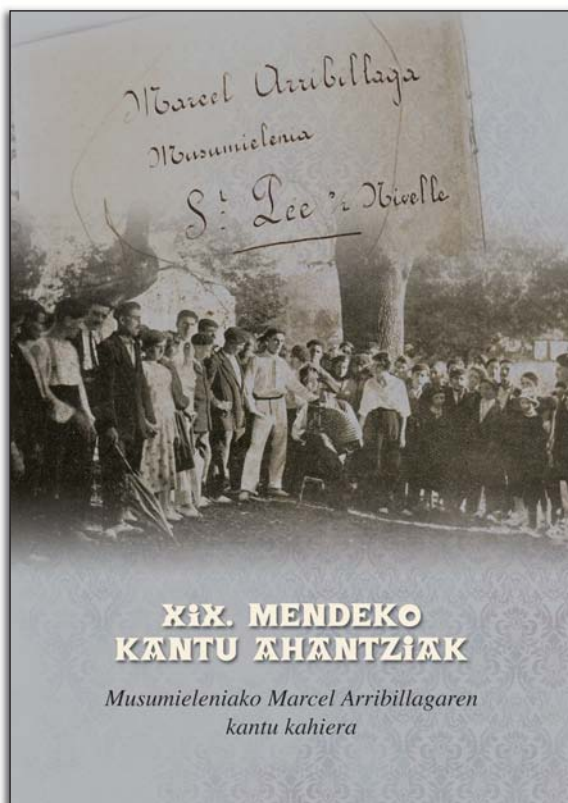
Liburua *Gernikako arbolaren* hama-bi ahapaldiek abiarazten dute. *Ipbarraguerrek moldatuak* darakuste hizki larriek guztien buruan. Honetaz gain, Musumieleniako semearen koadernoan datozen 110 kantuetan hiru baizik ez dira izenpetuak. *Gerlako kantuak* J. Albandoz izeneko batek eta azken biak, Jean Barbier apaiz idazleak. Barbier Musumieleniako familiaren oso hurbilekoa zen. Maixan Arribillaga Marcel eta Jan Battitten arreba gaztea beretzat ari zen idazkari eta pentsatzen da honek zituzkeela bertsoetako asko kaieran idatzi. “Maixan Arribillaga, kasik serora sartzeko puntuan zen”, dio Auxtin

Zamorak “baina Jean Barbieren eraginez, irakasle sartu zen Senpereko San Josep eskolan. Bizi zen elizatik bi pausotara eta beraz nabari da, Barbier eta Maixanek elkarrekin lan egiteko baldintza onak zituztela”.

Marcel Arribillagaren koadernoko azken kantua den *Herritik nere haurrari gerla tokira* izenekoa, Jean Barbierrek berak izenpetua da. 1916ko martxoko data dakar, hots, Lehen Mundu Gerla bete-beteko. Gerla horri buruzko kantuak hain zuzen, irakasgaiez beteak zaizkigu; XX. mende hasierako Ipar Euskal Herriko euskaldunetan frantses nazionalismoa fede giristinoaren eskutik zihoala ohar-tarazten digute-eta. Alban-dozen bertsoek honela diote: “Kuraie handi azkar batekin lotu ginen bideari / Frantsesekilan gu eskualdu-nak, esku emanez elgarri / Gure otoitzak entzun araziz zeruko Aita onari / Bitoria eman dezakola Frantses herri maiteari”.

Baina ez Arribillagatarrak ez kaiera hartan idatzi zuten besteak bide ziren sektarioak. Irakurri besterik ez dago *Lehen eta orai* bertsoaldia. Laborarien ikuspegitik idatzia, Aitzin Erregimenean erregeek pizten zituzten gerlen kontrako aldarria da: “Gerlarat igortzen / Eta han inozenteek elgar xahutzen”. Baita berdintasun sozialaren aldekoa ere: “Ala dadin aberats ala pobrea / Gizona gizonaren duk haurridea / Eta guk goratzeko besteen apaltzea / Gure anaiari duk laido egitea / Elgar aditzea / Elgar maitatzea / Eta laguntzea / Hori duk egiazko jainko legea”.

Kirri-karra, lumaren zorrotza paperaren gainean. Maixan Arribi-

Liburuaren azalak Marcel Arribillagak jasotako abestien koadernoaren beraren azala du.

“Pentsa dezakegu esku gazteak zirela idazleak, amodioak toki handia duelako kaiera osoan”

AUXTIN ZAMORA

Ilaga halako edo holako kantua kopiatzen ari. Eta besteak, nork egingen zituen? “Pentsa dezakegu –dio Auxtin Zamorak– esku gazteak zirela idazleak, amodioak toki handia duelako kaiera osoan (45 kantu 110en artean). Amodioen sasoia, naturalki edo gehienik bederen, gaztaroko errealitatea da”. Maitasun penak, gogoz kontrako ezkontza proposamenak, amodio zuhurrak ala segitu beharreko bide-

tik guztiz kanpokoak, denetarik dago Musumieleniako kantu bilduman. Kasurako *Xori Erresinoleta* olerkiak hegaztien metafora hartzen badu ere gordinetik ari da beldurrik gabe: “Bat arra zen eta bertzea emea / Ez zen mirakuilurik parekatzea / Lehen ere / Duda gabe / Ikusi ez balu / Harra hura ez zen joanen sasi hartara / Emea ez balitz jin bidez erditara. Eta emea non zen orduan / Sasi handian barna sartua / Lumaturik / Apaindurik / Bere papoa / Kukurusta harroturik jarri zenean / Errutera sartu zen bere ohantzean”. Honek burutik kendu digu kantu liburuak neguko arratsetan familiar-tean kantatzeko eginak zirela, eta Marcel Arribillagaren koadernoaren gainbegiratailea Jean Barbier apaiz “xuri-xuria” bera zela. Ala pitzadurak izanen ote zituen,

alta ez hain aspaldiko jendar-te tradizionalista hark ere? *Ciento cincuenta reales* kantuak gaztelani- ezin argikiago dio: “*Ciento cincuenta reales / Me han ofrecido / Para poner los cuernos / A mi marido. [Errepika] Todas las noches estoy / Siempre pensando a ti / Yo me muerdo de amor / Bai triste de mi (bis). Ciento cincuenta reales / No se han de perder / Cuernos a mi marido / Se le han de poner*”.

Kantu bakar batzuek data zehatza agertzen dute beren narrazioan. Hala nola zaharrena *Frantsesak Madrilen* izenekoan, *Mila zortzi ebun eta zortzigarrenean* aipatzen den, Napoleon Bonaparteren Espainiako kanpainari buruz. Baina frantses iraultzaraino, hots 1789raino doa Arribillagatarren kantutegiko aipurik aspaldikoena, *Berria dut aditu* bertsoaldiaren bitartez. ■

Babeslea: Bilboko Udala